

VI MÅSTE PRATA OM DRM

ETT INLÄGG I DEN SVENSKA E-BOKSDEBATTEN

DRM. En melodi. Ett mantra. En teknisk term. En förkortning. Vad vill den oss? Hur kom den in i vår värld? Hur ska de svenska folkbiblioteken hantera den – måste vi prata om DRM?

AV ANDREA HOFMANN OCH MARTIN PERSSON

Det är lätt att fastna i förkortningar när det handlar om upphovsrätt och Internet. Det dyker upp nya hela tiden – ACTA och SOPA är två exempel som varit på tal den närmaste tiden. DRM är dock ingen lag utan en teknisk företeelse som finns, till exempel, på alla svenska bibliotek som tillhandahåller e-böcker via leverantören Elib. DRM är ett samlingsnamn för de teknologier vars syfte är att begränsa eller kontrollera kopiering av digitala medier, till exempel musik, film och e-böcker. DRM står för "Digital Rights Management", men är i vissa kretsar mer känt som "Digital Restrictions Management", eftersom det rör sig om konstgjorda spärar.

Det vanligaste är att filen är krypterad, vilket innebär att användaren för att komma åt innehållet måste köra det gränssnitt som påbjuds av leverantören, till exempel programmet Adobe Digital Editions för att visa en e-bok på skärmen. Dessutom måste användaren autentisera sig genom ett konto hos till exempel Adobe, utöver den transaktion som skett mellan exempelvis butik och köpare eller bibliotek och låntagare.

DRM hindrar användaren från att själv välja med vilket program och operativsystem hen vill öppna filen, trots att det bakom spärren i de allra flesta fall ligger ett material förpackat enligt en öppen standard, till exempel ePub eller Pdf för e-böcker. DRM försvårar för användaren att kopiera filen mellan olika lagringsmedia och olika datortyper (till exempel läsplattor och mobiltelefoner), begränsar eller stänger av möjligheten att göra utskrifter, eller kräver ständig internetåtkomst för att visa innehållet. Även fullt lagligt användande begränsas, inte bara olovlig spridning.

Det är upphovsmakaren, förlaget och distributören som bestämmer om de ska använda sig av DRM för att kontrollera användningen och spridningen av digitala exemplar av verket. Kontrollen över varje enskild kopia, menar man, är det enda sättet att garantera inkomster för upphovsmakaren. De som är emot, å andra sidan, menar att DRM

Illustration: Nina Paley, <http://readersbillofrights.info>,

CC-BY-SA-3.0.

hotar användarens rättigheter och att det inte stämmer att det är det enda sättet att garantera upphovsmakaren ska få ersättning för sitt verk. Kontroll, alltså. DRM är en teknik som kontrollerar vad du gör med dina filer och begränsar dina friheter som användare. Ett exempel är det amerikanska medieföretaget Amazon, som efter en konflikt med ett förlag gick in i användares Kindle-läsplattor och raderade användarnas köpta exemplar av en viss e-bok. Detta utan att användaren informerades – plötsligt var e-boken bara borta. Det finns således en obekväm mak-
tutövning med DRM som inte går att blunda för.

Makten över inte bara distributionen, utan också användningen, av digitala verk ligger helt plötsligt hos förlag, mjukvaruföretag och e-boksleverantörer. Här finns också goda möjligheter till övervakning, till exempel i reklamsyfte. Du och din loggade läsning är produkten!

När du "lånar" en e-bok via ditt bibliotek är det DRM som möjliggör detta, det är en simulering av ett lån, trots att det som egentligen hänt är att du laddat ned en fil som innehåller e-boken till din egen dator. Med rätt mjukvara och rätt autentiseringskonton kan du låsa upp boken i en månad, sedan förfaller nyckeln. Under tiden kan du läsa boken med den påbjudna mjukvaran och med de begränsningar som den för med sig. Jämför det med den fysiska handlingen vid ett boklån; ingen bibliotekarie kommer hem till dig för att se att du håller dig på den upphovsrättsliga mattan.

Den svenska debatten om folkbibliotekens roll när det gäller förmedling av e-böcker har hittills mest handlat om urval, pris, betalningsmodeller och Elibs monopolliknande ställning. Det talas för lite om DRM trots att svaret på frågan om biblioteken måste hantera DRM är: ja. DRM är de facto verksamt på svenska bibliotek — detta måste vi naturligtvis prata om. Användarens frihet inskränks kraftigt när mediet är inbakat i ett DRM-system, som inte biblioteket har någon makt över. Upphovsrätsfrågorna är naturligtvis komplicerade, men vad är det för biblioteksetik som står bakom ett okritiskt anammande av dessa inskränkningar?

Tills vidare får den DRM-kritiska biblioteksanvändaren hålla till godo med de DRM-fria alternativ som faktiskt finns (och som är fria för alla bibliotek att förmedla!). Det gäller främst samlingar av verk där upphovsrätten löpt ut, som Project Gutenberg (gutenberg.org), Projekt Runeberg (runeberg.org) och Litteraturbanken (litteraturbanken.se). Men även nyare litteratur kan göras tillgänglig i digital form utan DRM, det visar de folkbibliotek runt om i landet som arbetat aktivt med utgivning på senaste tiden, bland annat Stockholms stadsbibliotek (utgivningen av makarna Myrdals verk samt samarbete med förlaget Vertigo) och Norrköpings stadsbibliotek (gav nyligen ut diktsamlingen Tistlar av Ulla-Britta Wallin i ePub/Pdf-format).

Andrea Hofmann och Martin Persson

LÄS MER:

- * en.wikipedia.org/wiki/Digital_rights_management
- * www.ala.org/advocacy/copyright/digitalrights
- * readersbillofrights.info
- * defectivebydesign.org/action/open_letter/libraries_no_drm
- * copyriot.se/2010/11/23/att-lana-en-e-bok-fran-biblioteket
- * nytimes.com/2009/07/18/technology/companies/18amazon.html

BIS EFTERLYSER INTERNATIONELLT

Till Svensk Biblioteksförerings årsmöte i maj hade BiS motionerat om att föreningen skulle anställa en internationell sekreterare. Det pågår många lokala och mindre biståndsprojekt riktade till bibliotek. BiS har bedrivit flera sådana projekt och vet att erfarenhetsutbyte och stöd av andra är viktigt för att lyckas. En internationell sekreterare skulle exempelvis kunna fungera som kontaktförmedlare, kunskapsbank och samordnare. Här kunde föreningen göra en bra insats för att uppmuntra internationellt engagemang på biblioteken.

Motionen avslogs tyvärr, med en lång motivering som gick ut på att SB bl.a. ger stöd till biblioteksföreringen i Kenya, stipendier för resor och för deltagande i IFLA-möten. "Med hänsyn tagen till andra angelägna uppgifter som föreningen också har ser styrelsen inga möjligheter att utöka det ekonomiska åtagandet för det internationella arbetet."